

FENOMENUL BULLYING: PERSPECTIVE TEORETICE EXPLICATIVE

THE BULLYING PHENOMENON: THEORETICAL APPROACHES

Mărioara ARDELEAN, drd.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău
ORCID: 0009-0008-1481-6648
ardelean_marioara@yahoo.com

Mărioara ARDELEAN, PhD student,
„Ion Creangă” SPU of Chisinau

CZU: 316.613.43

DOI: 10.46727/c.v1.21-22-03-2024.p169-173

Abstract. The bullying phenomenon is annually bringing prejudice to the emotional and physical wellbeing of millions of people worldwide, leaving behind hard-to-heal trauma. Although it is considered an antisocial behaviour equally acknowledged and condemned by the public opinion, recent statistics outline an increasing rate of incidence, fact that reiterates the importance of accurately pinpointing the contexts which allow the emergence of this phenomenon and, obviously, of identifying the optimal methods of intervention. This article captures, in summary, the main explanatory theories that complete the information picture (the corpus of information), uniting the individual and the systemic perspectives.

Keywords: bullying, teenagers, theoretical approaches, mental health.

BULLYING este un concept teoretic ce stârnește și la ora actuală interesul cercetătorilor și practicienilor datorită ratei ridicate de apariție, în special în mediul școlar, în ciuda eforturilor dedicate sensibilizării elevilor cu privire la efectele negative declanșate de un astfel de comportament. Dan Olweus, nume de referință în literatura de specialitate, definește conceptul ca fiind acțiunea negativă prin care un agresor provoacă în mod intenționat o stare de disconfort fizic sau psihic unei victime care are dificultăți în a se apăra [4].

Violența școlară reprezintă o încălcare gravă a unor drepturi fundamentale ale copilului, precum cel la educație, sănătate și bunăstare. Atât timp cât elevii se confruntă cu diferite forme de agresivitate manifestate în mediul școlar, nu putem vorbi de educație de calitate. Acest fenomen se manifestă atât sub forma unor acțiuni singulare, cât și sub forma intimidărilor permanente, înjosirilor și a hărțuirii sistematice. În cel de-al doilea caz vorbim despre *bullying*. Cuvântul nu are o traducere exactă în limba română, însă poate fi asociat cu termenii de intimidare, terorizare, brutalizare [1].

Bullyingul are caracter universal. El poate fi întâlnit peste tot în lume, indiferent de gen, vârstă, rasă, etnie sau statut socioeconomic. Se deosebește de alte forme de agresiune prin următoarele caracteristici specifice: (1) intenția agresorului de a-și răni ținta; (2) caracterul repetitiv; (3) dezechilibrul de putere dintre actorii implicați. Bullyingul trebuie înțeles ca fenomen de grup care se petrece într-un context social și care implică tranzații între cei implicați și mediul în care se află. Înțelegem astfel că:

- (1) Victima este aleasă pentru un anumit motiv.
- (2) Bullyingul nu este un act aleatoriu de agresiune față de victimă, ci o acțiune intenționată inițiată de agresor.

(3) Între agresor și victimă se activează un proces dinamic de interacțiuni ce întreține comportamentul de hărțuire.

(4) Procesul este menținut și întreținut de contextul social în care se petrece hărțuirea.

Fenomenul de bullying reprezintă, înainte de toate, o problemă de sănătate publică, cu adevărat serioasă pentru copiii și adolescenții de pretutindeni. În contextul unor transformări accelerate în planurile dezvoltării fizice și psihice, preadolescența este una dintre cele mai vulnerabile și predispuse vârste la influența factorilor nocivi. Anxietatea, trăsătură afectivă vagă și difuză de neliniște și îngrijorare fără o cauză anume, poate înregistra valori ridicate ce influențează negativ funcționarea individului, inclusiv sub aspect școlar [5]. Mai mult, studiile focalizate pe explorarea variabilelor relevante în raport cu asumarea statutului de agresor subliniază rolul mediator al furiei și al problemelor de externalizare în apariția acestui tip de comportament antisocial [2], ceea ce denotă că agresorul, la rândul lui, este predispus să dezvolte o serie de simptome specifice.

Rezultatele a numeroase studii au evidențiat o corelație puternică între experiența bullyingului și riscul de a dezvolta probleme de sănătate mintală pe termen lung, atât la agresori, cât și la victime. Conform analizei situației privind sănătatea mintală din România, la nivelul anului 2021, cea mai frecvent întâlnită tulburare psihiatrică a copilăriei și adolescenței este tulburarea depresivă majoră, care, din păcate, rămâne adesea nedagnosticată și netratată din cauza variației simptomelor privind criteriile de diagnostic ale adulților [7, 8]. Mai mult, ancheta realizată de specialiștii organizației „Salvați Copiii” România relevă faptul că în anul școlar 2021-2022, prin comparație cu anul școlar anterior, au fost înregistrate 10.971 de situații de bullying, față de 7.715, ceea ce indică o creștere alarmantă a numărului de cazuri [9, 10].

Bullyingul predispune agresorii, victimele și martorii la dezvoltarea unor probleme de sănătate mintală de intensitate și gravitate diferită. Punerea în practică în mod sistematic a unui astfel de comportament reflectă aspecte influențate pe de o parte de caracteristici individuale, pe de altă parte de factori sistemici. Pentru a putea preveni sau reduce apariția acestui fenomen la nivelul școlii, este esențial să înțelegem pentru început cum anume se produce. Miza studierii aprofundate a acestei teme de actualitate o reprezintă necesitatea de a preveni apariția unor probleme de sănătate psihică în rândul școlărilor.

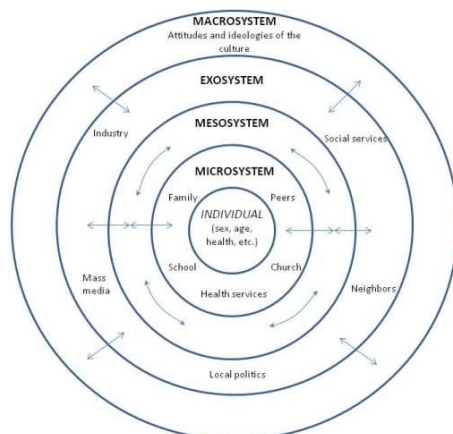
Literatura de specialitate oferă numeroase repere teoretice care ne pot ajuta să pătrundem în lumea bullyingului ca să-i cunoaștem dinamica [6]. Aceste repere sunt grupate în două categorii: modele explicative ce pun bullyingul în relație cu factori individuali, respectiv modele explicative ce evidențiază caracterul sistemic al fenomenului. Deși fiecare dintre teorii are o perspectivă unică, niciuna nu reușește să explice exhaustiv modul în care se produce bullyingul, iar din acest motiv, se recomandă integrarea elementelor-cheie din mai multe perspective atunci când analizăm o situație particulară.

Perspectiva sistemică: influența mediului și a educației asupra bullyingului

a. Teoria socio-ecologică

Urie Bronfenbrenner, fondator al acestui model, susține că pentru a putea înțelege corect procesul de dezvoltare umană trebuie să luăm în considerare întregul sistem ecologic în care individul crește, inclusiv sub aspect biologic și genetic. Așadar, comportamentul individual este modelat de o serie de interacțiuni între diferite sisteme ilustrate în figura de mai jos. Bullyingul este un fenomen complex provocat nu doar de caracteristicile tipice ale agresorului și victimei,

ci și de interacțiunile dintre caracteristicile familiilor, școlilor, colegilor și comunității din care aceștia fac parte.

Figura 1. Structura modelului socio-ecologic

Așa cum procesul de dezvoltare umană este într-o permanentă schimbare sub influența factorilor surprinși în figura de mai sus, bullyingul rămâne un comportament determinat, la rândul lui, de o serie de factori contextuali. El poate fi mediat, de exemplu, de modelul parental care tolerează astfel de comportamente atunci când se întâmplă. Pe de altă parte, membrii grupului de apartenență sau referință care devin martori ai unui astfel de comportament contribuie la perpetuarea lui prin atitudini diferite adoptate față de agresor, respectiv, victimă.

b. Teoria sistemelor familiale

Această perspectivă teoretică, dezvoltată de M. Bowen, avansează ideea că modul de comportare al copiilor și adolescenților este determinat de tipurile de relații intrafamiliale, de influențele reciproce ce pot fi observate în acest microsistem, dar și de dinamica relațiilor dintre membrii familiei. Pattern-urile comportamentale specifice familiei sunt bidirecționale și funcționează intercondiționându-se. În acest context, comportamentul agresiv este rezultatul interacțiunilor specifice sistemului familial mai degrabă decât expresia vreunei psihopatologii individuale.

H.J. Thomas, J.P. Connor și J.G. Scott arată că acei copii și adolescenți care au experimentat fenomenul bullying în relația cu frații și surorile prezintă un risc mai mare de a adopta astfel de comportamente în relația cu colegii. De asemenea, există numeroase dovezi care susțin că relațiile disfuncționale și comportamentul dezadaptativ din familie corelează cu gradul de implicare a copiilor în comportamente de tip bullying [6].

c. Teoria socializării în grup

Grupurile de covârșnici joacă un rol esențial în modelarea comportamentului indivizilor. O atenție sporită trebuie acordată contextului social în care se petrece un episod de bullying, întrucât acesta este un proces de grup în care sunt implicate mai multe personaje: pe de o parte, actorii principali în rolurile de agresor și victimă, respectiv spectatorii, numiți în acest caz „martori”, implicați sau neimplicați, după caz. De reacțiile acestora din urmă depinde în foarte mare măsură cât de des se va repeta un astfel de comportament de hărțuire. Cum acești martori sunt prezenți în majoritatea situațiilor de bullying, agresorul alege să repună în practică acest comportament, simțindu-se astfel încurajat și susținut implicit sau explicit de către aceștia. Se pare că tinerii sunt atrași de ceilalți colegi care practică la rândul lor astfel de comportamente, ceea ce determină în realitate creșterea frecvenței de apariție a fenomenului. Mai mult, membrii

unui astfel de grup au tendința de a crede, simți și se comporta în acord cu normele de grup percepute, ceea ce crește aderența la standardele de grup privind comportamentele acceptate, chiar dacă acestea sunt nepotrivite. Conform teoriei identității sociale, indivizii sunt motivați să obțină și să mențină o identitate de sine pozitivă, iar acest lucru poate fi dobândit prin câștigarea statutului de membru într-un grup de referință considerat a fi superior altuia. Cu cât gradul de identificare cu un astfel de grup este mai mare, cu atât crește mai mult riscul de a pune în practică comportamente ostile față de outsideri. Această perspectivă teoretică oferă oportunitatea unor intervenții psihologice atât la nivelul individului, cât și la nivelul grupului.

Perspectiva individuală: influența caracteristicilor individuale asupra bullyingului

a. Teoria dezvoltării psihopatologice

Primele teorii explicative ale bullyingului vedeau fenomenul ca fiind fie o manifestare a stilului insecurizant de atașament, fie ca un comportament învățat prin observare și modelare. Teoria dezvoltării psihopatologice susține că un comportament agresiv este un comportament dezadaptativ apărut ca răspuns la factori stresori din mediu ce conduc spre apariția unor disfuncții în dezvoltare. Teoriile învățării sociale sugerează faptul că interacțiunile sociale agresive cu covârșnicii își au rădăcinile în dinamica disfuncțională a familiilor de origine. Utilizarea agresivității devine astfel un răspuns învățat de a face față unor relații tensionate sau abuzive.

b. Genetica ne oferă o altă perspectivă asupra fenomenului de bullying. Studiile axate pe caracteristicile ereditare asociate cu fenomenul bullying arată că la copii, factorii genetici explică 70% din varianța riscului de a fi implicat în calitate de victimă, respectiv 60% din varianța riscului de a repeta astfel de experiențe. Mai mult, unele trăsături de personalitate, cum ar fi impulsivitatea, corelează cu o rată mai ridicată de implicare în bullying. Aceste rezultate nu indică limitări în ceea ce privește posibilitatea de a modela aceste tipare comportamentale, ci mai degrabă ne ajută să identificăm caracteristici individuale cu care putem lucra pentru a dezvolta proiecte de intervenție eficiente.

c. Teoria controlului resurselor

Susținătorii acestui model teoretic explică comportamentul agresiv ca având rol adaptativ. Acesta are două funcții: *reactivă* (comportament activat ca răspuns la o situație periculoasă), respectiv *proactivă* (comportament intenționat asociat cu nevoia de a obține un statut superior într-un grup, ceea ce permite accesul mai rapid la resurse și controlul celorlalți). Controlul resurselor se referă la abilitatea de a accesa în mod eficient resurse sociale, informaționale sau materiale cu scopul de a satisface nevoia de dominare socială. În acest context, bullyingul poate fi înțeles ca un comportament motivat de dorința de a obține o poziție socială ridicată în grupul de referință. Din perspectivă evoluționistă, bullyingul facilitează accesul la parteneri mai viguroși și mai sănătoși.

d. Teoria socio-cognitivă a fost utilizată la început pentru a înțelege mecanismele proactive, respectiv reactive ale agresivității. Un individ apelează la comportamente agresive atunci când consideră că este o metodă eficientă de a obține un rezultat dorit.

Observăm astfel că agresivitatea este dublată în plan mental de trei elemente cognitive: (1) *auto-eficiența* – încrederea în abilitatea personală de a utiliza agresiunea; (2) *așteptările privind rezultatul* – credința că adoptând un comportament agresiv se va obține un rezultat pozitiv; (3) *valorizarea rezultatului vizat*. Pe de altă parte, agresorii pot utiliza o serie de strategii socio-cognitive pentru a reduce intensitatea vinovăției și rușinii resimțite și pentru a justifica un astfel de comportament imoral (ex., plasarea responsabilității pe umerii altei persoane, minimalizarea efectelor declanșate de hărțuire, ignorarea sau subestimarea consecințelor negative, învinovățirea victimei pentru declanșarea comportamentului). O altă idee importantă

este aceea că între moralitate și bullying există o corelație negativă, așadar eventuale programe de intervenție gândite în sensul dezvoltării emoționale și a abilităților de relaționare socială și-ar putea dovedi eficiența.

Până la urmă, atât perspectiva focalizată pe caracteristicile individului, cât și cea focalizată pe caracteristicile sistemelor din care acesta face parte, oferă informații utile în înțelegerea fenomenului bullying sub aspectul factorilor care îl determină, mențin sau atenuază, însă niciuna dintre ele nu îl poate explica exhaustiv, de aceea, considerăm utilă analiza amănunțită a fiecărui comportament de hărțuire ținând cont de toate ipotezele discutate. În contextul în care statisticile prezintă o incidență crescută de apariție a acestui fenomen, în special în mediul școlar, subliniem încă o dată vulnerabilitatea implicită a vârstelor de dezvoltare care favorizează apariția unor probleme de sănătate mintală la copiii și adolescenții expuși la factori cu impact nociv asupra dezvoltării socioemoționale. Astfel, reținem faptul că, de exemplu, deși anxietatea este considerată ca fiind o problemă acută a vremurilor în care trăim, totuși la preadolescenți, ea se manifestă mai pregnant [3]. Evident, experimentarea rolului de victimă a fenomenului bullying, nu face decât să accentueze și mai mult aceste stări invalidante pentru funcționarea optimă.

De cunoașterea aprofundată a acestor aspecte teoretice depinde calitatea intervențiilor educaționale, întrucât constatăm necesitatea unei abordări exhaustive care să ne ghideze eficient în explorarea și combaterea fenomenului. Mai mult, documentarea permanentă pe acest subiect ne deschide noi orizonturi în descoperirea celor mai eficiente metode de combatere a fenomenului și a efectelor devastatoare pe care le produce.

Bibliografie:

1. ARDELEAN, Mărioara. Fenomenul bullying în rândul adolescenților: delimitări conceptuale și caracteristici. În: *Revista conferinței internaționale „Spațiu de cercetare educațional: realități și perspective de îmbunătățire a calității educației”*, 30.11.2023, Comrat, 2023.
2. IONESCU, A., ȘIPOȘ, R., MUNTEANU, O., LINTA, A., BALAN, R., DOBREAN A., PREDESCU, E. Rolul furiei și al problemelor de externalizare în asocierea dintre iritabilitate și implicarea în bullying ca agresor. *Journal for Neurology & Psychiatry of Child & Adolescent in Romania*. 2021, nr. 27(4), p. 53. ISSN 2068-8040.
3. LOSÎI, E., RACU, Iu. Anxietatea școlară la preadolescenți. In: *Psihologie, revista științifico-practică*. 2011, nr. 3, pp. 3-7. ISSN 1857-2502.
4. OLWEUS, D. *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden: Blackwell Publishing, 1993, p. 140.
5. RACU, Iu. Anxietatea școlară. In: *Probleme actuale ale științelor umanistice*. Analele șt. ale doc. și comp. 2008, V. 7. P. II., pp. 378-386.
6. THOMAS, H.J., CONNOR, J.P. & SCOTT, J.G. (2017). Why do children and adolescents bully their peers? A critical review of key theoretical frameworks. In: *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 2017. Disponibil: <https://doi.org/10.1007/s00127-017-1462-1>

Surse web:

7. <https://insp.gov.ro/centrul-national-de-evaluare-si-promovare-a-starii-de-sanatate-cnepss/starea-de-sanatate/boli-netransmisibile/sanatate-mintala/>
8. <https://insp.gov.ro/download/analiza-de-situatie-2021-pdf/>
9. https://www.salvaticopiii.ro/sites/ro/files/2023-11/numarul-cazurilor-de-bullying-din-scoli-a-crescut-cu-aproape-o-treime_1.pdf
10. <https://www.salvaticopiii.ro/sites/ro/files/2023-11/studiu-pest-un-sfert-dintre-copii-au-fost-agresori-jumatate-spun-ca-au-fost-victime-ale-bullying-ului.pdf>